

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ПРИАЗОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»

ЛІХОТА ОЛЕКСАНДР ВАЛЕРІЙОВИЧ

УДК 334.7:658.51:65.011.56(043.3)

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИЙ
МЕХАНІЗМ ДІАГНОСТИКИ ТА УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ
ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ**

Спеціальність 08.00.04 - Економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Маріуполь – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано у Донецькому національному університет імені Василя Стуса Міністерство освіти і науки України (м. Вінниця)

Науковий керівник:

доктор економічних наук, професор,
Філіпішина Лілія Михайлівна,
Первомайська філія національного університету
кораблебудування ім. адмірала Макарова
Міністерства освіти і науки України
(м. Первомайськ),
професор кафедри економіки та організації
виробництва

Офіційні опоненти:

доктор економічних наук, доцент,
Жилінська Людмила Олександрівна,
Державна установа «Інститут економіко-правових
досліджень ім. В.К. Макутова» Національної
Академії наук України (м. Київ),
старший науковий співробітник відділу економіко-
правових проблем містознавства

кандидат економічних наук,
Белобородова Марія Валеріївна,
Національний технічний університет «Дніпровська
політехніка» Міністерства освіти і науки України
(м. Дніпро),
доцент кафедри туризму та економіки
підприємства

Захист дисертації відбудеться «24» вересня 2021 р. о 13-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 12.052.02 у ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» Міністерства освіти і науки України за адресою: вул. Університетська, 7, ауд.А-1, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» Міністерства освіти і науки України за адресою: вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, Донецька обл., 87555.

Автореферат розісланий «20» серпня 2021 року.

**Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради**

С. І. Бессонова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Реалії сьогодення сучасного стану промислової галузі України пов'язані з економічною кризою, яка охопила політику, економіку, суспільне життя держави. Результатом дестабілізації соціально-економічних процесів у державі стало загострення кризових явищ, згортання промислового виробництва, підвищення рівня безробіття, зростання кількості депресивних територій, зниження показників функціонування та розвитку підприємств промислової галузі України. На розвиток промисловості в Україні впливає нездатність підприємств як суб'єктів господарювання зміцнювати їх фінансову, виробничу, маркетингову позиції на внутрішньому та зовнішньому ринках. В таких умовах на розвиток економіки впливає значна кількість непередбачуваних та слабо прогнозованих факторів. При цьому розвиток економічних процесів та динаміка структурних характеристик економіки потребує зміни організаційно-економічних механізмів управління підприємством.

Протиріччя, які виникають в процесі ухвалення рішень стосовно напрямів управління розвитком промислових підприємств визначають необхідність використання організаційно-економічних механізмів діагностики з урахуванням умов впливу негативних тенденцій зовнішнього середовища. Розробка комплексу заходів щодо діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств має важливе значення у системі стратегічного менеджменту та мінімізації негативного впливу на підприємницьку діяльність. За його допомогою можна уникнути істотних економічних диспропорцій, попередити банкрутство підприємств та врахувати постійний вплив динаміки ринкового оточення. Ця обставина обумовлює необхідність реалістичного прогнозування й оцінки діяльності підприємств з метою використання найбільш ефективних методів управління та економічних форм діяльності.

Складність таких досліджень для промислових підприємств обумовлено значними коливаннями зовнішніх факторів, деструктивним процесами управління розвитком суб'єктів господарювання, нестабільною соціо-економіко-політичною ситуацією в державі, відсутністю державної підтримки виробництва, зниженням обсягів експортних операцій, застарілі технології управління основними фондами тощо.

Дослідженню питань управління розвитком підприємств знайшло своє відображення в працях зарубіжних вчених: І. Адізеса, Р. Акоффа, І. Ансофа, Ч. Бернарда, Р. Гранта, Л.Грейнер, П. Друкера, М. Мескона, Т. Пітерса, А. Томпсон, Д. Форрестера, М. Хаммера, Дж. Харрінгтона, Й. Шумпетер та інших, а також українських вчених, таких як: М. Белопольський, М. Белобородова, М. Верескун, В. Волошин, В. Гончар, К. Жадько, Л. Жилінська, Н. Касьянова, С. Коверга, Т. Логутова, В. Ляшенко, А. Меліхов, В. Пономаренко, Л. Філіпішина, О. Хаджинова, З. Щершньова та багато інших.

Значний внесок в розробку теоретичних і методичних положень у розробку організаційно-економічного механізму діагностики внесли такі дослідники, як: С. Бір, Л.Берталанфи, В. Бондаренко, А. Бакурова,

В. Забродский, Н. Кизим, Р. Каплан, Н. Метеленко, П. Нортон, Л. Сергеева, О. Тридід. та інші.

Одночасно з цим, незважаючи на те що існує велика кількість наукових досліджень провідних вчених у цьому напрямі, є питання, які потребують корегування. Подальших досліджень потребує розробка науково-методичних підходів щодо організаційно-економічного механізму діагностики управління підприємством для обґрунтування оптимальних життєздатних сценаріїв розвитку. На додаток до цього, не отримало свого повного дослідження питання щодо удосконалення концептуальних положень, які враховують теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств та його організаційно-економічні механізми діагностики. Все це обумовлює актуальність, значущість дослідження, вибір теми дисертації її мети та завдань.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота пов'язана з планом науково-дослідних робіт кафедри менеджменту та поведінкової економіки Донецького національного університету імені Василя Стуса, Міністерства освіти і науки України (м. Вінниця) за темою: «Методологія конвергентного менеджменту інноваційного розвитку регіональних економічних систем» (номер державної реєстрації 0117U004138, 2017-2021 рр.), де дисертантом було удосконалено науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств, який на відміну від існуючого, побудовано за допомогою методики системно-структурного аналізу побудови функціональних груп показників, що дало змогу спрогнозувати та обґрунтувати оптимальні по рівню життєздатності сценарії розвитку досліджуваних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є обґрунтування теоретико-методичних засад, розробка концептуальних положень та практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Для досягнення поставленої мети в роботі визначено та вирішено комплекс завдань:

- уточнити поняттєво-категоріальний апарат дослідження шляхом визначення сутності термінів;
- сформувати теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств;
- узагальнити організаційно-економічний механізм діяльності промислових підприємств;
- розвинути науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств;
- удосконалити концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств;
- здійснити прогнозування стратегічних сценаріїв розвитку промислових підприємств на подальшу перспективу.

Об'єктом дослідження є процеси організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних, методичних та практичних методів діагностики та концептуальних положень щодо управління розвитком промислових підприємств.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано систему загальнонаукових та спеціальних методів. Так, метод *історико-економічний* для дослідження ролі та економічної сутності управління розвитком промислових підприємств (п.1.1); *абстрактно-логічний, аналізу та синтезу* для узагальнення теоретико-методичного фундаменту управління розвитком промислових підприємств та розробки науково-методичного підходу діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств (п.1.2, п.2.2.); *теоретичного узагальнення* використовувався для виявлення особливостей управління організаційно-економічним механізмом підприємств, а також при формулюванні висновків дослідження (п.1.3); *системного та економіко-статистичного аналізу* – для аналізу стану та тенденцій розвитку промислової галузі України (п.2.1); *статистичного, фінансового, функціонального аналізів* – для діагностики рівня управління розвитком досліджуваних промислових підприємств (п.2.3); *концептуальний та структурно-логічний* – для обґрунтування концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств (п.3.1); *економіко-математичного моделювання* для розробки прогнозних сценаріїв рівня управління розвитком промислових підприємств та визначення ефективності запропонованих пропозицій (п.3.2).

Інформаційну базу дослідження склали офіційні матеріали Державного комітету статистики України, публічна звітність компаній у Інтернет – середовищі, дані міжнародних інформаційних агентств, законодавство України з питань регламентування діяльності підприємств, дані фінансової звітності підприємств, матеріали наукових конференцій, роботи провідних вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері економіки підприємницької діяльності, результати власних досліджень автора.

Наукова новизна отриманих результатів. Основний науковий результат дисертаційної роботи полягає в удосконаленні концептуальних положень і розробці науково-методичних підходів щодо організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Основні результати та ключові положення дисертації, які характеризують новизну проведеного дослідження, полягають в наступному:

удосконалено:

– концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств, які на відміну від наявних, враховують теоретико-методичний фундамент, діагностичний рівень та управлінські механізми, що дозволяють спрогнозувати три сценарії розвитку на подальшу стратегічну перспективу та досягнути економічного ефекту;

– науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств, який на відміну від існуючого, побудовано за допомогою методики системно-структурного аналізу функціональних груп показників, які найбільш повно відображають поточну фінансову, виробничу, маркетингову діяльність, що дозволяє провести діагностику рівня управління розвитком промислових підприємств, спрогнозувати та обґрунтувати оптимальні по рівню життєздатності сценарії розвитку досліджуваних підприємств;

– підхід до обґрунтування стратегічних сценаріїв розвитку промислових підприємств за допомогою побудови трендових залежностей рівня обраних факторів шляхом аналізу коефіцієнтів детермінації з метою вибору найкращої залежності, які на відміну від існуючого, дозволяють виявити найбільш необхідні ефективні управлінські механізми для досягнення стратегічних цілей та визначити аспекти для реалізації концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств;

набуло подальшого розвитку:

– поняттєво-категоріальний апарат дослідження шляхом уточнення сутності термінів «управління підприємством» та «розвиток підприємства», що дозволило визначити зміст поняття «управління розвитком підприємства» яке, на відміну від наявних, визначається як: сукупність управлінських дій, акумулювання ресурсних можливостей підприємства, процес який має циклічний характер, заходи, що направлені на якісне зростання підприємства у майбутній стратегічній перспективі, що дало змогу сформуванню теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств;

– теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств підґрунтя якого складає систематизація наукових поглядів понятійного апарату дослідження за складовими: місія, об'єкт, функції, принципи, фактори, інструменти, методи, орієнтація у часі, що надало змогу провести логічний зв'язок між ключовими поняттями та базовими визначеннями;

– організаційно-економічний механізм діяльності промислових підприємств, який на відміну від існуючого, складається з сьома взаємопов'язаних блоків управління, а саме: фактори зовнішнього середовища; мета; вхід; керуюча та керована система; механізми управління; стратегії розвитку; вихід, що дозволяє сформуванню комплекс управлінських дій та надає можливість обирати відповідні стратегії для досягнення належного рівня ефективності функціонування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості практичної реалізації запропонованих теоретико-методологічних підходів й рекомендацій з формування організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Результати дослідження, висновки і рекомендації, що містяться у роботі, схвалені, апробовані та використовуються у практичній діяльності, а саме: концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики

та управління розвитком промислових підприємств, які на відміну від наявних, враховують теоретико-методичний фундамент, діагностичний рівень та управлінські механізми, що дозволяють спрогнозувати три сценарії розвитку: організації управління та реалізації бізнес-процесів; мотивації та стимулювання кадрового потенціалу; мінімізації негативних факторів ризику використовуються у ТОВ «Укргазнафта» (довідка 171/21 від 22.01.2021 р.), теоретичні положення дисертаційної роботи використані у практичній роботі Управління економічного та інвестиційного розвитку Слов'янської міської ради (акт впровадження від 17.12.2020 р.), теоретико-методичні пропозиції щодо удосконалення концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств мають практичну цінність та використовуються у ПВНЗ «Науково-навчальний інститут економіки і права» (довідка 135/21 від 15.01.2021 р.).

Результати дослідження використовуються в навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса, Міністерства освіти і науки України при викладанні навчальних дисциплін «Менеджмент», «Прийняття управлінських рішень», «Корпоративний менеджмент» (довідка 02/01.1.3-431 від 12.01.2021 р.); впроваджено у навчальний процес кафедри економіки та менеджменту Донецького інституту ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна академія управління персоналом» при проведенні лекційних та семінарських занять дисциплін: «Адміністративний менеджмент», «Стратегічне управління», «Операційний менеджмент» (довідка 135/21 від 15.01.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Наукові дослідження, розробки та висновки, викладені у роботі, одержані автором особисто, зокрема, запропоновано авторський підхід до вирішення наукового завдання щодо удосконалення концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дослідження представлялися і були схвалені на міжнародних та всеукраїнських конференціях і семінарах: «Напрями розвитку ринкової економіки: нові реалії та можливості в умовах інтеграційних процесів» Міжнародна науково-практична конференція (м. Ужгород, 30 листопада 2019 р.); «Наукові економічні дослідження: актуальні питання та інноваційні аспекти» Міжнародна науково-практична конференція, Національний гірничий університет (м. Дніпро, 24 жовтня 2020 р.); «Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку» Міжнародна науково-практична конференція (м. Полтава, 28 жовтня 2020 р.).

Публікації. За результатами дисертаційних досліджень опубліковано 8 наукових праць. Серед них: 5 статей, 4 з яких - у наукових фахових виданнях ВАК України з економічних наук та входять до міжнародних наукометричних баз, 1 стаття - у закордонному виданні. Також опубліковано 3 тези доповідей на конференціях. Загальний обсяг публікацій – 1,74 д.а., з них особисто автору належить 1,74 д.а.

Обсяг і структура роботи. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг

роботи - 184 сторінки комп'ютерного тексту. Робота містить 25 таблиць, 45 рисунків, з них 2 сторінки – рисунки, що повністю займають площу сторінки; список використаних джерел з 174 найменування на 18 сторінках; 5 додатків, розміщених на 6 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 159 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації; розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами; визначено мету, завдання, предмет, об'єкт, методи дослідження; висвітлено наукову новизну та практичне значення одержаних результатів; подано відомості про апробацію та публікації.

У *першому розділі* – **«Теоретико-методичні засади організаційно-економічного механізму діяльності та управління розвитком промислових підприємств»** – розкрито роль та економічна сутність управління промисловим підприємствами; узагальнено теоретико-методичні аспекти управління розвитком промислових підприємств; досліджено теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму діяльності промислових підприємств.

Проведено аналіз основних концепцій до теорії та практики управління, які виділено з позицій різноманітних наукових течій, шкіл та наукових підходів. Виділено, що використання ситуаційного та комплексного підходів в діяльності підприємства найбільш повно забезпечують умови для ефективного функціонування та розвитку в умовах нестабільних процесів, які відбуваються у навколишньому середовищі.

Узагальнено базові принципи управління промисловим підприємством. Доведено, що від взаємодії та взаємоузгодженості принципів залежить ефективність діяльності суб'єкту господарювання. Виявлено фактори, які впливають на рівень управління промисловим підприємством та розподілено їх на сектори: базові; основні; виробничі; фінансові; маркетингові. На основі дослідження ролі та економічного змісту управління надано власне визначення терміну «управління промисловим підприємством» це сукупність взаємопов'язаних елементів виробничої системи, які знаходяться у взаємодії між собою в процесі планування, організації, мотивації, регулювання, контролю та процес за допомогою якого відбувається ухвалення рішень для досягнення візії та місії підприємства.

Проведено контент-аналіз терміну «розвиток підприємства» та його основі надано власне визначення – процес, результат вдосконалення, який передбачає суттєву зміну підприємства в еволюційному або революційному напрямку, не припиняється у часі, реалізується за допомогою методів, інструментів, стратегій управління, які допомагають перейти на новий якісний, більш ефективний, життєздатний рівень розвитку. Розглянуто класифікаційні види розвитку, теорії життєвого циклу підприємства. Виявлено фактори впливу на рівень розвитку промисловим підприємством та розподілено їх на сектори: організаційні-управлінські, ринкові, ціннісні, інноваційні. На основі дослідження запропоновано власне трактування терміну «управління розвитком промислового підприємства». Сформовані принципи управління

розвитком підприємства на засадах яких відбувається перехід на інший більш якісний стан функціонування та розвитку суб'єкту господарювання.

Узагальнено теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств та надано характеристику його елементам (рис.1).

Рис.1. Теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств (узагальнено автором)

Проведено аналіз наукових поглядів на теоретичні аспекти організаційно-економічного механізму діяльності промислових підприємств. Виявлено, що механізм це сукупність елементів процесу виконання специфічних функцій, який має застосування в різних сферах діяльності підприємства. Надано складові, етапи, елементи механізмів: «ринкового», «економічного», «господарського», «організаційного», «управління розвитком», «соціально-економічного», «фінансового», «виробничого», «маркетингового». На основі проведеного дослідження узагальнено організаційно-економічний механізм діяльності промислових підприємств та надано характеристику його елементів (рис.2).

Рис. 2. Схема організаційно-економічного механізму діяльності промислових підприємств (узагальнено автором)

У другому розділі – «Діагностика стану рівня управління розвитком промислових підприємств» – досліджено тенденції та сучасний стан розвитку промислової галузі України; запропоновано науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств; проведено аналіз стану рівня управління розвитком досліджуваних промислових підприємств за п'ять років.

Проведено дослідження тенденцій та сучасного стану розвитку промислової галузі. Аналіз структури та динаміки ВВП України за 2013-2020 роки виявив зростання обсягів експортно-імпортних операцій – імпортні операції випереджають експортні їх різниця складає 8% ВВП. Розподіл країн Європи за часткою ВВП у промисловості за трьома групами: 1 група - від 25% до 40%; друга – від 15% до 25%; третя – від 1% до 15%, виявив місце України у другій групі показник якої складає 21%. Надано огляд, за результатами дослідження Європейської економічної комісії ООН, топ-10 країн з найрозвиненішою промисловістю в світі: Китай, США, Японія, Німеччина, Південна Корея, Індія, Італія, Франція, Великобританія і Мексика.

Розглянуто фінансові результати до оподаткування, прибутки/збитки, процент збиткових великих та середніх підприємств промисловості за 2019-2020 роки. Виявлено, що у 2020 році у зв'язку з пандемією та введенням карантинних заходів відбувається стрімке погіршення економічних та фінансових показників діяльності промислових підприємств та підвищення їх збитковості на 12,1%.

Таблиця 1

Фінансові результати до оподаткування великих та середніх підприємств промисловості у 2019-2020 рр., млн. грн

Фінансовий результат		Прибутки		Збитки		Частка збиткових, %	
2020	2019	2020	у % до 2019	2020	у % до 2019	2020	2019
-52,7	144039,7	182142,2	74,1	182194,9	179,0	34,2	23,5

Джерело: складено автором за даними <https://ukrstat.org..>

Проведено дослідження обсягів реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) за видами економічної діяльності у 2013-2020 роках, індексів промислового виробництва за 2013-2020 роки та індексів промислової продукції за регіонами у 2020 року. Результати дослідження виявили підвищення індексу на 12,8% у 2020 році порівняно з 2019 роком; на 9,2% у 2020 році порівняно з 2018 роком; на 7,4% у 2020 році порівняно з 2017 роком; на 1,4% у 2020 році порівняно з 2016 роком; на 6,1% у 2020 році порівняно з 2015 роком; на 21,7% у 2020 році порівняно з 2014 роком; на 5,5% у 2020 році порівняно з 2013 роком. У 2020 році порівняно з 2019 роком промисловість чотирьох регіонів України: Чернівецька (-14,7), Дніпропетровська (-13,2%), Донецька (-13,8%), Тернопільська (-13,8%) мали найнижчі показники індексу. Зростання показнику відбулося у Кіровоградській (+1,7%), Львівській (+4%),

Херсонській (+2,8%). Виявлені тенденції наголошують на необхідності впровадження нових методів та підходів до управління розвитком промислових підприємств як на рівні держави, так і на рівні конкретного суб'єкту господарювання.

Запропоновано науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств методика системно-структурного аналізу якого відображає поточну фінансову, виробничу, маркетингову діяльність. Фінансовий аспект діяльності виражено кортежем параметрів:

$$F = f(L, P, R, Da), \quad (1)$$

де L - коефіцієнти ліквідності; P - коефіцієнти платоспроможності; R - коефіцієнти рентабельності; Da – коефіцієнти ділової активності.

Виробничий аспект діяльності виражено:

$$V = f(G, C), \quad (2)$$

де G - коефіцієнт зміни чистого доходу; C - коефіцієнт середньорічного темпу зростання виручки у відсотках.

Маркетинговий аспект виражено за допомогою компанії Youcontrol:

$$M = f(Чс, Чр, Чсуб), \quad (3)$$

де $Чс$ – частка сектору у відсотках; $Чр$ – частка ринку у відсотках; $Чсуб$ – частка субринку у відсотках.

Інтегральний показник рівня управління розвитком нами пропонується розраховувати за формулою:

$$I_{ур} = I_F w_F + I_V w_V + I_M w_M \in [0; 1] \quad (4)$$

де I_F, I_V, I_M – інтегральний показник фінансового, виробничого, маркетингового аспекту діяльності; w_F, w_V, w_M – вагові коефіцієнти.

Для визначення показника у числовому значенні використано шкалу бажаності Харрінгтона.

На основі запропонованого підходу здійснено оцінку рівня управління розвитком шістьох підприємств промислової галузі України за 2016-2020 роки (рис.3). Аналіз встановив, що найвищі результати мають: ТОВ «Арселорміттал Кривий Ріг» згідно шкали Харрінгтона його показник рівня управління розвитком коливається у 2016-2017 роках [0,620–0,631] – середній рівень, у 2017-2020 роках [0,634–0,638] – високий рівень та ТОВ «Алкор-Україна» його показник коливається у 2016-2020 роках [0,540–0,559] – середній рівень. ПАТ «Запоріжжкокс» на третьому місці рейтингу його показник коливається у 2016-2020 роках [0,489–0,538] – середній рівень. Низькі показники має у 2016 році ПАТ «Укрнафта» [0,301] – низький рівень, хоча з 2017 по 2020 рік показник збільшується на середній рівень у межах [0,424–0,621]. Також низький рівень має у 2016-2017 роках ПАТ «Донецьксталь» його показник коливається у межах [0,205–0,274] – низький рівень, у 2018-2020 року показник збільшується

та має середній рівень [0,355–0,450]. ПАТ «Макіївкокс» має найнижчі показники рівня управління розвитком у межах [0,321-0,351] – низький рівень.

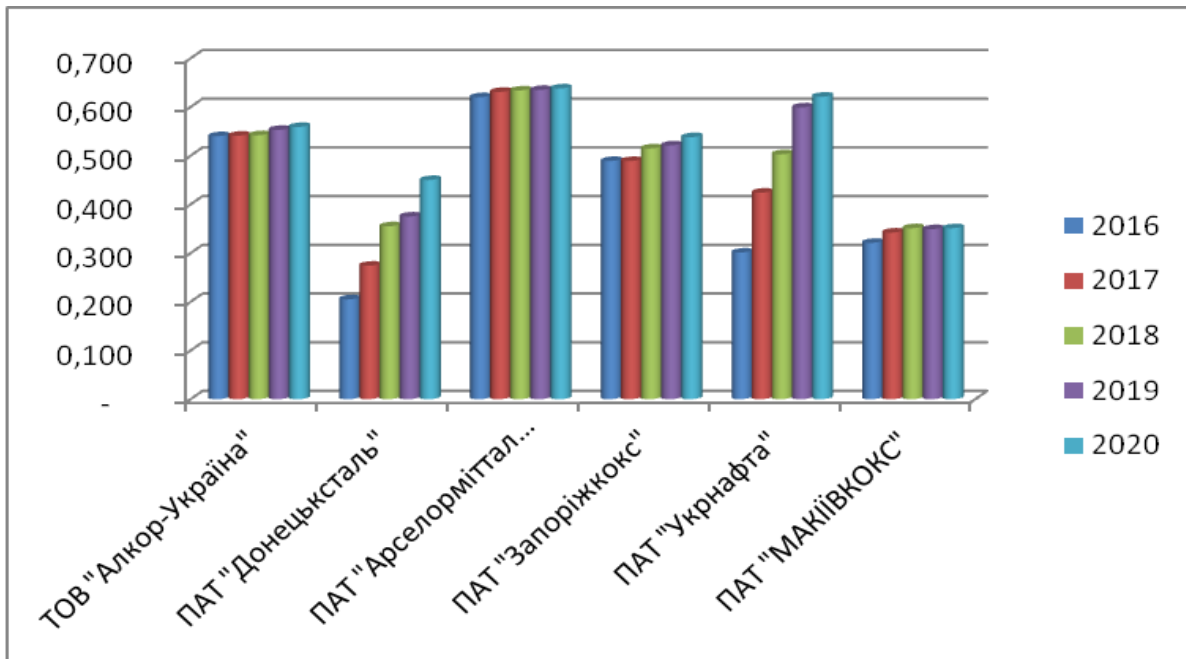

Рис.3. Динаміка рівня управління розвитком промислових підприємств (розраховано автором)

Запропонований підхід діагностики рівня управління розвитком надає змогу спрогнозувати та обґрунтувати стратегічні сценарії розвитку досліджуваних підприємств.

У третьому розділі – **«Концептуальне бачення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств»** удосконалено концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств; здійснено прогнозування стратегічних сценаріїв розвитку промислових підприємств на подальшу перспективу.

Запропоновано концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств (рис.4), які включають у себе три рівні: теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств; діагностичний; управлінський.

Реалізація концептуальних положень надає змогу на рівні «теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств» визначити під впливом зовнішнього середовища місію, об'єкт, функції, принципи, фактори впливу, інструменти, методи, орієнтацію у часі підприємства; на діагностичному рівні провести діагностику рівня управління розвитком; на управлінському рівні спрогнозувати сценарії: функціонування, оптимальності та життєздатності, що дозволить отримати економічний ефект від застосування управлінських механізмів розвитку: механізм мотивації та стимулювання кадрового потенціалу; механізм організації управління та

реалізації бізнес-процесів; механізм мінімізації негативних факторів ризику.

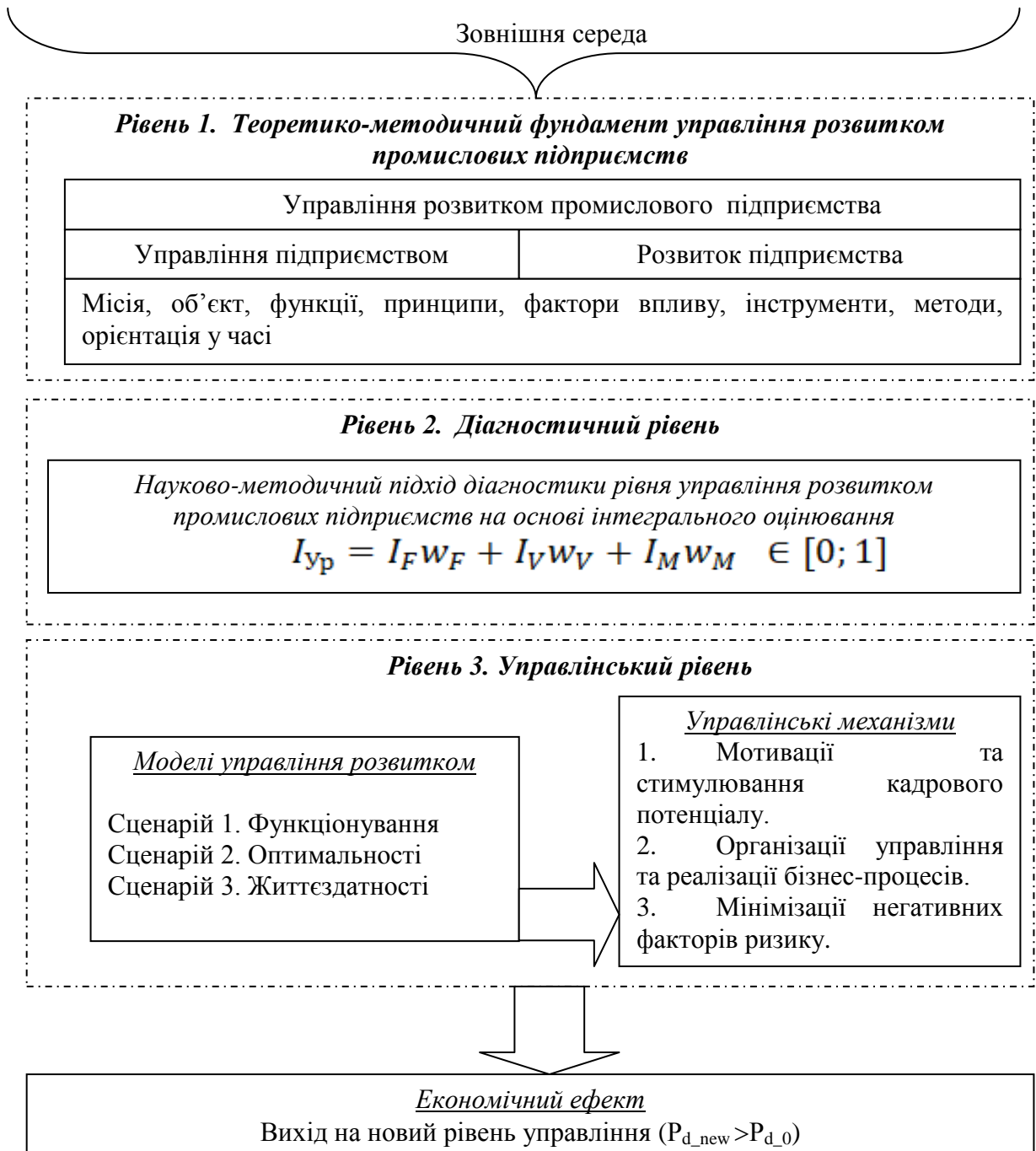

Рис.4. Концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств

На основі даних оцінки рівня управління розвитком шістьох підприємств промислової галузі України за 2016-2020 роки побудовано прогнозні економетричні моделі розвитку, які описані різними рівняннями видів залежностей. Розроблено три сценарії розвитку: функціонування, життєздатності та оптимальності для кожного досліджуваного підприємства на 2021, 2022, 2023 роки. Прогнозні данні та економічний ефект зведено та графічно представлено (рис.5).

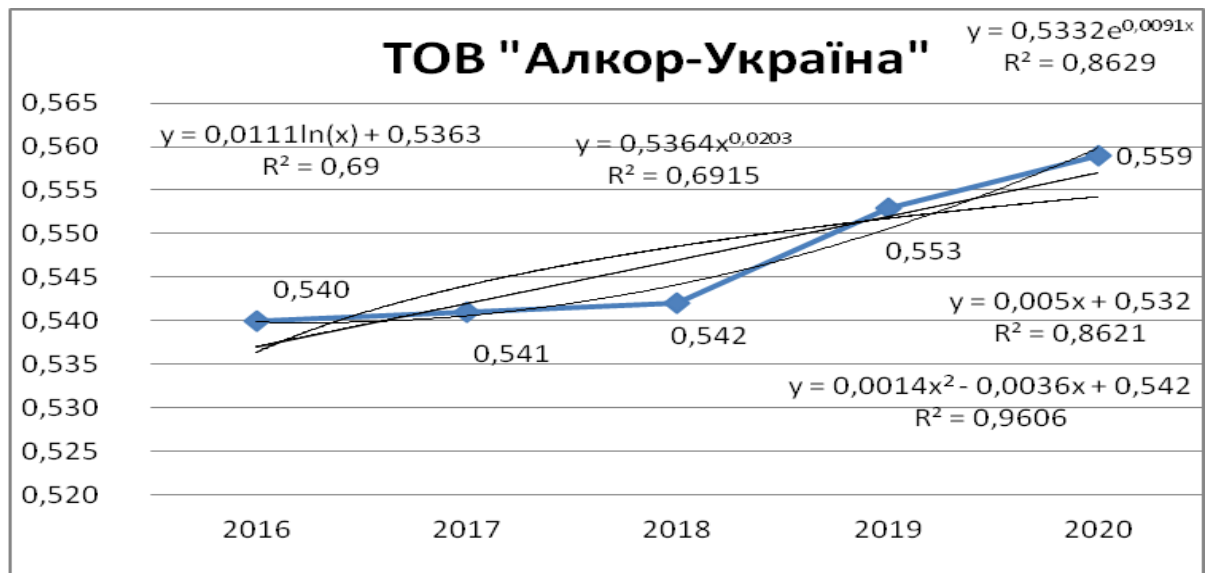

Рис.5. Траєкторія стратегічних сценаріїв розвитку промислового підприємства на подальшу перспективу

Сценарій життєздатності для промислового підприємства ТОВ «Алкор-Україна» визначено за допомогою поліноміальної моделі, яка має коефіцієнт детермінації найвищий 0,96. Згідно розрахунку прогнозних даних у 2021 році рівень розвитку зросте на 2,11% порівняно з 2020 роком; у 2022 році на 4,72% порівняно з 2020 роком; у 2023 році на 7,84% порівняно з 2020 роком. Сценарій оптимальності визначено за допомогою експоненціальної моделі, яка має коефіцієнт детермінації 0,86 та описує 86% даних. Згідно розрахунку прогнозних даних у 2021 році рівень розвитку зросте на 0,74% порівняно з 2020 роком; у 2022 році на 1,66% порівняно з 2020 роком; у 2023 році на 2,59% порівняно з 2020 роком. Сценарій функціонування визначено за допомогою лінійної моделі, яка має коефіцієнт детермінації 0,86 та описує 86% даних. Згідно розрахунку прогнозних даних у 2021 році рівень розвитку зросте на 0,54% порівняно з 2020 роком; у 2022 році на 1,43% порівняно з 2020 роком; у 2023 році на 2,33% порівняно з 2020 роком.

Прогноз на 2021-2023 роки проведено та розраховано економічний ефект також для кожного досліджуваного підприємства, виявлено, що ефект буде підтримуватися за умови впровадження управлінських механізмів до певного періоду, за який необхідно буде зробити корекцію трендової траєкторії.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження вирішено актуальне наукове завдання - удосконалення концептуальних положень і розробка науково-методичних підходів щодо організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств. В результаті вирішення завдань дослідження зроблено наступні висновки:

1. Уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження шляхом системного зіставлення сучасних наукових підходів до трактування термінів «управління підприємством» та «розвиток підприємства». Визначено сутність

терміну «управління розвитком промислового підприємства» як сукупність управлінських дій, акумулювання ресурсних можливостей підприємства, процес який має циклічний характер, заходи, що направлені на якісне зростання підприємства у майбутній стратегічній перспективі.

2. Сформовано теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств за складовими: місія, об'єкт, функції, принципи, фактори, інструменти, методи, орієнтація у часі, що в свою чергу стало базою для формування концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

3. Узагальнено організаційно-економічний механізм діяльності промислових підприємств. Виявлено складові елементи та надано характеристику кожного блоку механізму: фактори зовнішнього середовища; мета; вхід; керуюча та керована система; механізми управління; стратегії функціонування та життєздатності; вихід. Взаємозв'язок усіх елементів надасть підвищення ефективності діяльності, прибутковості, належної стійкості, надійності промислових підприємств та забезпечення їх життєздатності.

4. Удосконалено науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств. Використано методику системно-структурного аналізу показників трьох функціональних груп які найбільш відображають поточну фінансову, виробничу, маркетингову діяльність підприємства на основі отриманих даних проведено інтегральне оцінювання рівня управління розвитком шістьох підприємств промислової галузі України. Практичне застосування науково-методичного підходу надає змогу провести діагностику рівня управління розвитком промислових підприємств. За його допомогою виявлено, що найнижчий рівень розвитку має ПАТ «Макіївкокс», найвищий показник ТОВ «Арселорміттал Кривий Ріг».

5. Удосконалено концептуальні положення організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств, який включає у себе три рівня, які надають змогу обирати модель розвитку на сучасному, поточному етапі життєвого циклу підприємства. Практична реалізація моделей розвитку дає змогу суб'єкту господарювання спрогнозувати три сценарії розвитку: оптимальний, життєздатний чи рівень функціонування на подальшу стратегічну перспективу та досягти економічного ефекту від впровадження в діяльність організації управлінських механізмів.

6. Здійснено прогнозування стратегічних сценаріїв розвитку промислових підприємств на подальшу перспективу за трьома сценаріями: оптимальним, життєздатним, функціонування, за допомогою запропонованого підходу до обґрунтування стратегічних сценаріїв розвитку промислових підприємств. Підхід дозволяє здійснити вибір найкращого сценарію розвитку для підприємства. Прогнозування та економічний ефект здійснено та розраховано для промислових підприємств: ТОВ «Алкор-Україна», ПАТ «Донецьксталь», ПАТ «Арселорміттал Кривий Ріг», ПАТ «Запоріжжюкс», ПАТ «Укрнафта», ПАТ «Макіївкокс».

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових періодичних виданнях іноземних держав та виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз:

1. Likhota O. Features of enterprise development management by indicators of imbalances. *Three Seas Economic Journal*. Vol. 1. № 2. Riga: Publishing House "Baltija Publishing", 2020. P. 19-24. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2020-2-4> (0,27 д.а).

Входить до наукометричних баз: Index Copernicus, Directory of Open Access Journals (DOAJ), Research Papers in Economics (RePEc).

Статті у наукових фахових виданнях:

2. Ліхота О.В. Концептуальні моделі розвитку елементів інтегрованих систем. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2019. Випуск № 2 (70). (Частина 1). С. 168-172. (0,23 д.а).

3. Ліхота О.В. Організаційне забезпечення механізму діагностики характеристик інтегрованих систем. *Бізнес-навігатор: Науково-виробничий журнал*. 2019. Вип. 3-1 (52). С. 138-142. (0,23 д.а).

4. Ліхота О.В. Інституційний базис діагностичних досліджень функціонування економічних систем. *Держава та регіони*. Серія: Економіка та підприємництво. 2019. № 4 (109). С. 201-204. (0,18 д.а).

5. Ліхота О.В. Економічна характеристика та роль інтегрованих систем в економіці України. *Науковий економічний журнал «Інтелект ХХІ»*. Херсон. 2019. №5. С. 145-149. (0,23 д.а).

Матеріали науково-практичних конференцій

6. Ліхота О.В. Методи зниження економічних ризиків дисбалансів розвитку підприємств. *Напрями розвитку ринкової економіки: нові реалії та можливості в умовах інтеграційних процесів: матеріали доповідей Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Ужгород, 30 листопада 2019 року) / За заг. ред.: М. М. Палінчак, В. П. Приходько, А. Кругнські. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2019. Ч. 1. С. 93-97. (0,23 д.а).

7. Ліхота О.В. Основні характеристики та особливості вертикально інтегрованих структур в Україні. *Наукові економічні дослідження: актуальні питання та інноваційні аспекти* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24 жовтня 2020 р.). Дніпро: НО «Перспектива», 2020. С. 73-77. (0,23 д.а)

8. Ліхота О.В. Економічна характеристика інтеграційних процесів. *Економіка, облік, фінанси та право: теоретичні підходи та практичні аспекти розвитку* : збірник тез доповідей міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 28 жовтня 2020 р.): у 4 ч. Полтава : ЦФЕД, 2020. Ч. 1. С. 42-44. (0,14).

АНОТАЦІЯ

Ліхота О.В. Організаційно-економічний механізм діагностики та управління розвитком промислових підприємств. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – Економіка і управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет» Міністерства освіти і науки України, Маріуполь, 2021.

Результатами дослідження є обґрунтування теоретико-методичних засад, розробка концептуальних положень та практичних рекомендацій щодо організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Узагальнено теоретико-методичний фундамент управління розвитком промислових підприємств за складовими: місія, об'єкт, функції, принципи, фактори, інструменти, методи, орієнтація у часі. Проведено аналіз наукових поглядів та надано узагальнену схему організаційно-економічного механізму діяльності промислових підприємств. Уточнено поняттєво-категоріальний апарат дослідження.

Проведено дослідження тенденцій, сучасного стану та розглянуто фінансові результати промислової галузі України. Удосконалено науково-методичний підхід діагностики рівня управління розвитком промислових підприємств за допомогою методики системно-структурного аналізу.

Визначено за результатами економетричного моделювання оптимальну стратегію розвитку досліджуваних промислових підприємств на основі побудови прогностичних трендових залежностей, які дозволяють виявити найбільш ефективні управлінські механізми для досягнення стратегічних цілей та визначити аспекти для реалізації концептуальних положень організаційно-економічного механізму діагностики та управління розвитком промислових підприємств.

Ключові слова: *розвиток, управління, промисловість, механізм, діагностика, стратегія.*

АННОТАЦИЯ

Лихота А. В. Организационно-экономический механизм диагностики и управления развитием промышленных предприятий. - Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата экономических наук по специальности 08.00.04 - Экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). - ГВУЗ «Приазовский государственный технический университет» Министерства образования и науки Украины, Мариуполь, 2021.

Результатами исследования является обоснование теоретико-методических основ, разработка концептуальных положений и практических рекомендаций по организационно-экономическому механизму диагностики и управления развитием промышленных предприятий в которую входят: теоретико-методический фундамент, диагностический уровень и управленческие механизмы, позволяющие спрогнозировать сценарии развития субъектов хозяйствования.

Усовершенствовано теоретико-методический фундамент управления развитием промышленных предприятий по составляющим: миссия, объект, функции, принципы, факторы, инструменты, методы, ориентация во времени. Проведено анализ научных взглядов и предоставлено обобщенную схему организационно-экономического механизма деятельности промышленных предприятий. Уточнено понятийно-категориальный аппарат исследования путем определения сущности терминов: «управление предприятием», «развитие предприятия», «управление развитием предприятия».

Проведено исследование тенденций, состояния финансовых результатов промышленной отрасли Украины. Усовершенствовано научно-методический подход диагностики уровня управления развитием промышленных предприятий при помощи методики системно-структурного анализа, которая наиболее полно отражает текущую финансовую, производственную, маркетинговую деятельность. Рассчитано интегральную оценку уровня управления развитием промышленных предприятий Украины.

Усовершенствовано концептуальные положения организационно-экономического механизма диагностики и управления развитием промышленных предприятий. По результатам эконометрического моделирования выявлена оптимальная стратегия развития исследуемых промышленных предприятий на основе построения прогнозных трендовых зависимостей, которые позволяют выявить наиболее эффективные управленческие механизмы для достижения стратегических целей и определить аспекты для реализации концептуальных положений организационно-экономического механизма диагностики и управления развитием промышленных предприятий.

Ключевые слова: *развитие, управление, промышленность, механизм, диагностика, стратегия.*

SUMMARY

Likhota O. Organizational and economic mechanism of diagnostics and development management of industrial enterprises. – Manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 08.00.04 – Economics and management of the enterprises (by kinds of economic activity). – SHEE "Priazovskyi state technical university" of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Mariupol, 2021.

The results of the study are a substantiation of theoretical and methodological principles, development of conceptual provisions and practical recommendations for organizational and economic mechanism of diagnosis and management of industrial enterprises.

The theoretical and methodological foundation of managing the development of industrial enterprises is generalized by components: mission, object, functions, principles, factors, tools, methods, orientation in time. The analysis of scientific views is carried out and the generalized scheme of the organizational and economic mechanism of activity of the industrial enterprises is given. The conceptual and categorical apparatus of research is specified.

A study of trends, current status and financial results of the industrial sector of Ukraine is carried out. The scientific and methodological approach to diagnosing the level of management of industrial enterprises development and using the methods of system-structural analysis has been improved.

The results of econometric modeling determine the optimal development strategy of the studied industrial enterprises based on the construction of forecast trend dependencies, which allow to identify the most effective management mechanisms to achieve strategic goals and identify aspects for implementing the conceptual provisions of organizational and economic mechanism of diagnostics and industrial development.

Keywords: *development, management, industry, mechanism, diagnostics, strategy.*

Підписано до друку 20.07.2021. Формат 60x84/16.
Папір офсет. Ум. друк. арк. 1,9.
Тираж 120 прим. Зам. №

Надруковано в поліграфічному центрі
ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»
Міністерства освіти і науки України
вул. Університетська, 7, м. Маріуполь, 87555

Свідоцтво суб'єкта видавничої діяльності № 3729 від 15.03.2010 р.